

Geschiedeniswerkplaats 3^e editie, VWO 1
Hoofdstuk 5: Monniken en ridders

Introductie

1 Afbeelding

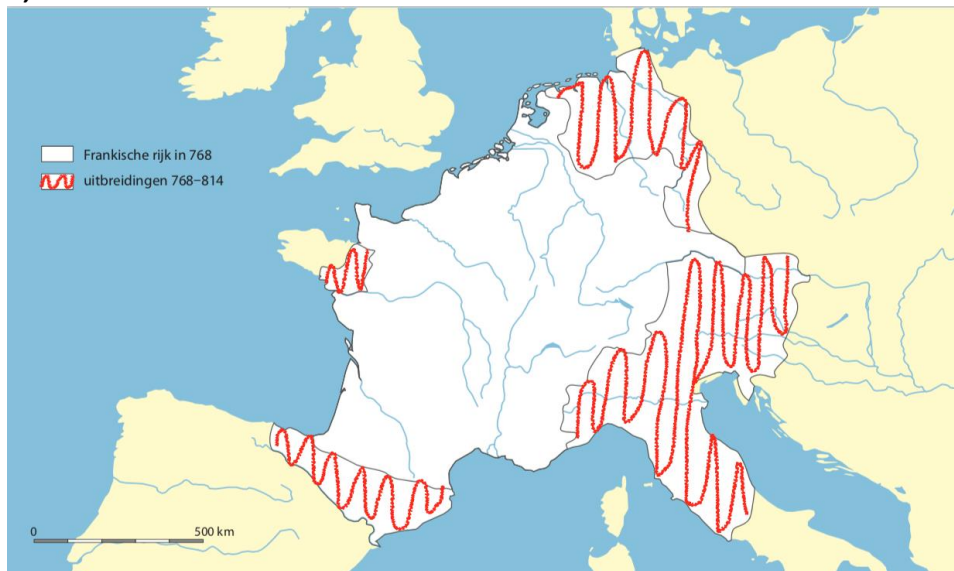
- a de kroon en de buigende boodschapper
- b de ronde boog in ramen en boven de deur

2 Tijdbalk

- a 292 jaren
- b 46 jaren

3 Kaart

a, b

c *Bijvoorbeeld: België, Nederland, Luxemburg, Zwitserland, Oostenrijk*

4

Bijvoorbeeld: Hoe bestuurde Karel de Grote zijn rijk?

5.1 Leenheren en leenmannen

1 Het Frankische rijk

- a *Bijvoorbeeld:* Volgens hem was Karel de opvolger van de Romeinse keizers en was het Frankische rijk de opvolger van het Romeinse rijk.
- b *Bijvoorbeeld:* Karel beschermde de paus.

2

- a *Bijvoorbeeld:* Ze droegen mijters en lange mantels.
- b *Bijvoorbeeld:* Ja, want in de bron staat informatie over de kroning.
- c *Bijvoorbeeld:* Weinig betrouwbaar. Het is niet waarschijnlijk dat Karel het van tevoren niet wist.
- d *Bijvoorbeeld:* Weinig betrouwbaar. Het is meer dan 600 jaar later getekend. Het ziet er te mooi uit.

3 Bestuur

- a Zijn politieke zaken regelen en zijn gezag laten zien.
- b *Bijvoorbeeld:* Hij leende gebieden uit aan edelen. In ruil daarvoor moesten zij die gebieden besturen.
- c *Bijvoorbeeld:* Met getuigen erbij wisten anderen ook wat was afgesproken. Leenmannen hielden zich dan beter aan hun woord.
- d conflicten en wetten
- e

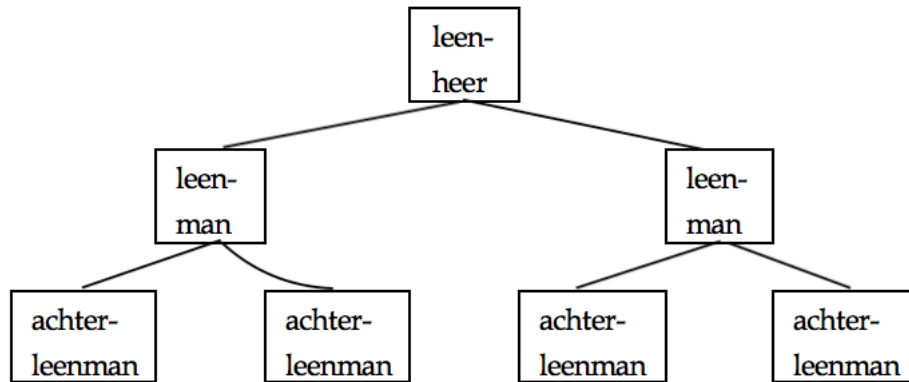
	Voor de leenheer	Voor de leenman
voordelen	<i>Bijvoorbeeld:</i> - Zijn rijk werd bestuurd. - Hij kreeg soldaten voor zijn leger.	<i>Bijvoorbeeld:</i> - Hij had macht over zijn gebied. - Hij kreeg inkomsten uit zijn gebied.
nadelen	- Hij kreeg geen inkomsten uit leengebieden. - Hij moest vertrouwen op leenmannen.	- Hij moest soldaten leveren. - Hij moest trouw zijn aan zijn leenheer.

4

- a *Bijvoorbeeld:* 1 Het Frankische gebied is nu deel van de EU. 2 In beide is politieke samenwerking. 3 Beide hebben één munt.
- b *Bijvoorbeeld:* 1 De Frankische landen zijn veroverd en stonden onder de heerschappij van de koning. EU-landen hebben zich vrijwillig aangesloten en mogen de EU verlaten. 2 Er is niet één vorst in de EU. 3 Zwitserland hoorde bij het Frankische rijk maar is geen lid van de EU.

5 Politieke verdeeldheid

a, b

c *Bijvoorbeeld:* Leenmannen werden automatisch opgevolgd door hun zonen en gingen zich minder aantrekken van hun leenheer.

6 Een onveilige tijd

a *Bijvoorbeeld:* 1 oorlogen tussen edelen 2 roversbenden 3 invallen door Vikingen

b *Bijvoorbeeld:* Edelen wilden met hun kastelen en ridders zorgen voor orde en veiligheid in hun gebieden.

7

b *Bijvoorbeeld:* De helm met horens klopt niet. Misschien wist Isings dat niet. Op andere platen van hem staan misschien ook foute dingen.

8

a *Bijvoorbeeld:* Een vazal mag zijn heer verlaten als deze één van de misdaden tegen hem heeft gepleegd.

b *Bijvoorbeeld:* Een heer moet zijn vazal beschermen als dat nodig is.

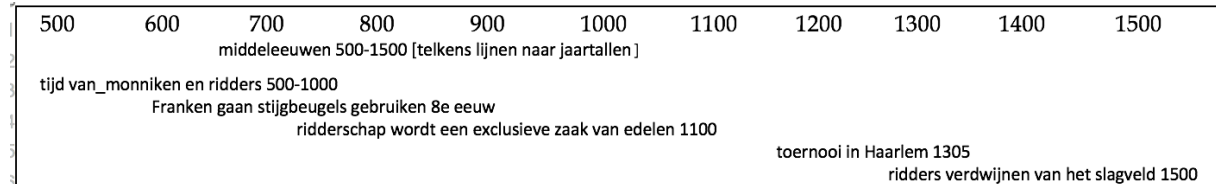
c *Bijvoorbeeld:* Hij wilde dat leenheren hun vazallen goed behandelden.

d *Bijvoorbeeld:* Het was daardoor duidelijk welke rechten en plichten mensen hadden.

9 Ridders

- a**
- 500-1500
 - 500-1000
 - 8^e eeuw
 - 1100
 - 1305
 - 1500

b

10 Eindopdracht

- 1 juist
- 2 onjuist
- 3 onjuist
- 4 juist
- 5 onjuist
- 6 juist

5.2 Europa wordt christelijk

1 Verspreiding van het christendom

a E, A, C, B, D, F

b *Bijvoorbeeld:* Ze vereerden veel goden en plekken in de natuur zoals bomen en waterbronnen.

2

3 Bonifatius

a 723

b Bonifatius verdeelde het land in kerkprovincies en benoemde bisschoppen.

4 Christelijk Europa

a *Bijvoorbeeld:* Heidenen gaan naar de hel. Christenen gaan naar de hemel.

b *Bijvoorbeeld:* Missionarissen hielpen de Franken hen te onderwerpen.

c *Bijvoorbeeld:* Er was veel verzet. Vorsten konden hun onderdanen dwingen christen te worden.

d *Bijvoorbeeld:* Ze zeiden tegen de onderdanen dat ze de vorsten moesten gehoorzamen.

5

a 1 *bijvoorbeeld:* Turkije

2 Nederland

3 Denemarken

4 Estland

b *Bijvoorbeeld:* 1 Mensen gingen meer leven volgens christelijke normen en waarden.

2 De Vikingen stopten hun plundertochten.

6
a

b 1 1954, 700
2 1000, 754

c *Bijvoorbeeld:* Afbeelding 11 is echter getekend, met mooier perspectief dan afbeelding 13.

7

a *Bijvoorbeeld:* Karel moet de kerk verdedigen tegen vijanden. De paus moet hem daarbij helpen.

b *Bijvoorbeeld:* Europa was omstreeks 1000 christelijk geworden en werd veiliger.

8 Vermenging van culturen

a Om de overgang naar het christendom gemakkelijker te maken.

b *Bijvoorbeeld:* 1 De kerstboom en (2) Kerstmis vieren op de dag van het midwinterfeest.

9

a de 10e en 11e eeuw

b *Bijvoorbeeld:* In landen zoals Polen is het Latijnse christendom en schrift verspreid vanuit het westen. In landen zoals Bulgarije is het Griekse christendom en het cyrillisch schrift verspreid vanuit het zuiden.

10 Invloedrijke geestelijken

a paus, aartsbisschoppen, bisschoppen, pastoors

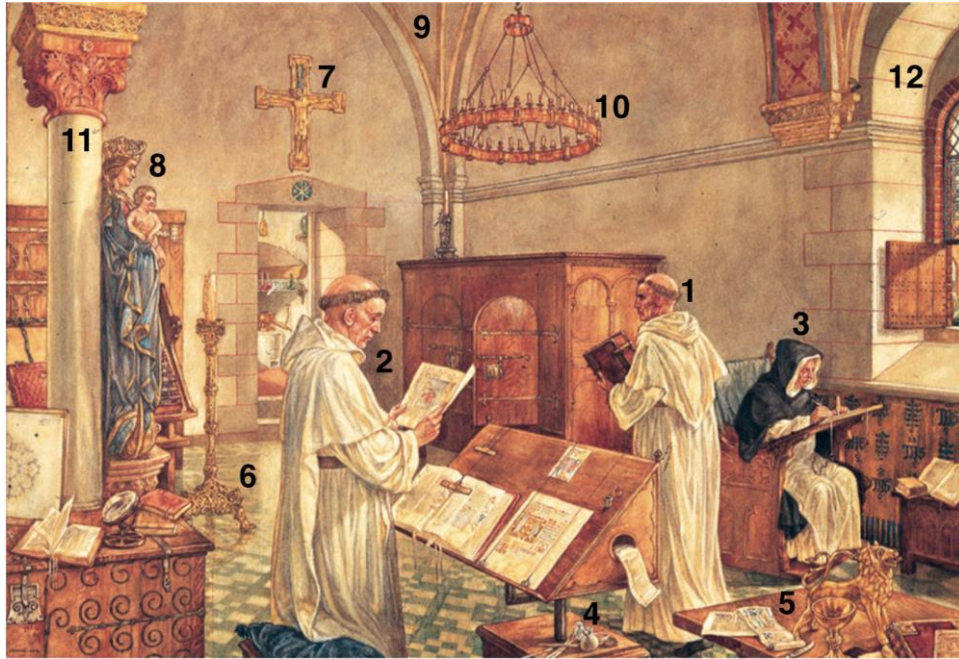
b B, D, E

c 1 gevolg
2 gevolg
3 oorzaak

11

Geestelijken mochten niet trouwen en geen seks hebben.

12

13 Eindopdracht

a *Bijvoorbeeld:* Onjuist. Vier namen komen uit de Germaanse cultuur. Drie namen komen uit de Romeinse cultuur van vóór het christendom.

b

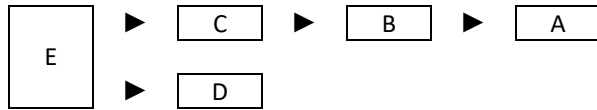
gebeurtenis uit de Bijbel	naam feest	wanneer	aantal dagen
geboorte van Jezus	Kerstmis	25 en 26 december	2
kruisiging van Jezus	Goede Vrijdag	vrijdag voor Pasen	1
opstanding van Jezus	Pasen	1e zondag na 1e volle maan vanaf begin van de lente (21 maart)	2
Jezus stijgt op naar de hemel	Hemelvaartsdag	40 dagen na Pasen	1
de heilige geest daalt neer	Pinksteren	50 dagen na Pasen	2

c *Bijvoorbeeld:* de namen van dinsdag tot en met vrijdag en verhalen over kabouters

5.3 Machtige heren, halfvrije boeren

1 Halfvrij

a

b Ze mochten een stuk grond met een huis gebruiken.

c *Bijvoorbeeld:* Horigen mochten het domein niet zonder toestemming verlaten.

2

a *Bijvoorbeeld:* Hij vond dat ze zich als dieren gedroegen.

b *Bijvoorbeeld:* Voor. Hij vond dat horigen in toom (in bedwang) moesten worden gehouden.

3 Leven op een domein

a A, B

b *Bijvoorbeeld:* werken op de akkers van de heer, een hek repareren

c Ze moesten een deel van hun oogst afstaan aan de heer.

4 Drie sociale groepen

a *Bijvoorbeeld:* De edelen hebben wapens. De geestelijken hebben lange mantels. De boeren hebben landbouwwerktuigen.

b geestelijken en edelen

c Edelen en geestelijken hoefden geen belasting te betalen.

d *Bijvoorbeeld:* Edelen hadden het recht om in hun gebied recht te spreken. De bewoners van het gebied moesten zich daaraan onderwerpen.

e *Bijvoorbeeld:* Beide. Door deze rechten werden edelen en geestelijken machtiger en rijker terwijl boeren machteloos en arm bleven.

5

Ik betaal. Daardoor woon ik hier veilig.	Mooi! Ik heb macht en horigen doen het werk.	Ik hoop dat ik deze leenman kan vertrouwen.
Mijn heer, hier is een deel van mijn oogst.	Mijn heer, ik zal uw gebied goed besturen.	Ik mag een gebied besturen. Doe dat goed.

6

- a *Bijvoorbeeld:* Hij is het bezit van iemand anders en heeft geen rechten.
- b *Bijvoorbeeld:* Hij heeft een beperkte vrijheid en heeft veel plichten.
- c *Bijvoorbeeld:* Het betekent dat ik veel dingen in mijn leven zelf bepaal.
- d *Bijvoorbeeld:* Wetten beschermen de vrijheid van iedereen. Je mag niets doen waarmee je de vrijheid van iemand anders beperkt.

7 **Standen werken samen**

- a *Bijvoorbeeld:* Geestelijken mochten niet trouwen en hadden dus geen kinderen.
- b Het klooster steunde de graven. Abten traden op als hun adviseurs en vertegenwoordigers. Abten lieten hun horigen dijken aanleggen om het gebied tegen overstromingen te beschermen.
- c *Bijvoorbeeld:* De abdij werd rijk en machtig en kreeg een belangrijke bibliotheek.

8

Bijvoorbeeld: De horigen waren gebonden aan de grond die ze bewerkten. Zij gingen mee toen de grond werd weggegeven.

9 **Weinig handel**

C, D, E, F

10 **Eindopdracht**

- a
 - 1 juist
 - 2 juist
 - 3 juist
 - 4 onjuist
 - 5 onjuist
- b
 - A, D

5.4 De opkomst van de islam

1 Ontstaan van de islam

a F, E, D, H, I, B, C, G, A

b H, 622

c *Bijvoorbeeld:* In deze staat, die was gebaseerd op de islam, leidde hij bestuurszaken (zoals belasting) en leidde hij het geloof (bijvoorbeeld door de regels ervan uit te leggen).

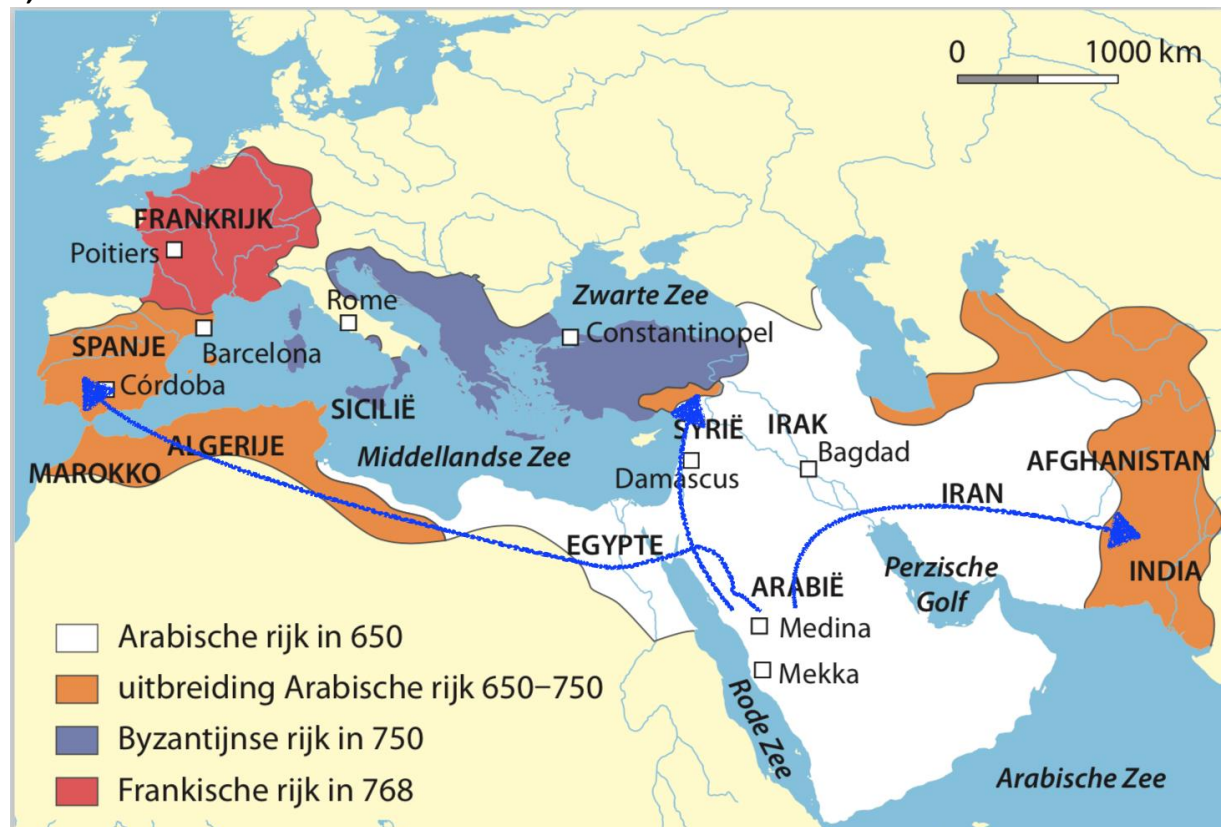
2

a *Bijvoorbeeld:* De Kaäba veranderde van een heiligdom voor veel goden in een islamitisch heiligdom. De Kaäba bleef een religieus gebouw.

b *Bijvoorbeeld:* Mensen wisten eerst niet dat er één God is. Aan die onbekendheid heeft God een einde gemaakt.

3 Veroveringen

a, b

c 1 A, C

2 B, D

d tweede

e Damascus en Bagdad

4 Cultuur en samenleving

a het Arabische schrift, het Arabisch als hoofdtaal en de islam als staatsgodsdienst

- b** *Bijvoorbeeld:* De Byzantijnse landbouwstedelijke samenleving bleef bestaan, met handel tussen de steden over land en zee.
- c** *Bijvoorbeeld:* Veranderingen: Onderdanen met een polytheïstische godsdienst werden moslim. Continuïteit: Joden en christenen mochten hun monotheïstische godsdienst houden.
- d** Joden en christenen geloven in dezelfde God als moslims.
- e** Joden en christenen moesten extra belasting betalen en die inkomsten wilden de heersers behouden.

5

- a** *Bijvoorbeeld:* Een godsdienstig leider preekt vanaf een verhoging.
- b** *Bijvoorbeeld:* Bij beide godsdiensten vindt God het goed als mensen geld geven aan armen.
- c** *Bijvoorbeeld:* Bij christendom én islam legden leiders uit hoe mensen moesten leven en dat gebeurt ook tegenwoordig.

6 Wetenschap en kunst

- a** *Bijvoorbeeld:* Klassieke teksten werden verzameld, vertaald, bewaard en bestudeerd in een soort universiteit.
- b** *Bijvoorbeeld:* 26: versieringen met mooie figuren en letters, 30 koepels en minaretten

7

a

b *Bijvoorbeeld:* Ja want het boek komt uit Irak dat hoorde bij de Arabische wereld. Er zijn lichaamsdelen getekend, zoals longen. De schrijver baseerde zijn kennis dus op onderzoek.

8 Eindopdracht

Bijvoorbeeld: Ja, want de islam is een grote godsdienst en er zijn veel moslims in Nederland. Daarom is het goed dat alle Nederlanders die geschiedenis kennen.

5.5 Moors Spanje

1 Moslims veroveren Spanje

- a
 - 1 oorzaak
 - 2 gevolg
 - 3 oorzaak
 - 4 oorzaak
 - 5 oorzaak
 - 6 gevolg
- b Hij maakte er een onafhankelijk rijk van met Córdoba als hoofdstad. Hij verdeelde het rijk in provincies, die bestuurd werden door gouverneurs.

2 Christenen veroveren Spanje

- a Suleiman wilde een eigen moslimrijk stichten en vroeg Karel om hulp tegen de emir.
- b Karel veroverde Barcelona.
- c
 - 1 vijf
 - 2 Granada

3

- a
 - 1 feit
 - 2 verzinsel
 - 3 verzinsel
 - 4 feit
 - 5 verzinsel
- b *Bijvoorbeeld:* Om het verhaal mooier te maken.
- c *Bijvoorbeeld:* Om te laten zien dat moslims vijanden van christenen waren.

4 Samenleving en cultuur

- a *Bijvoorbeeld:* Afbeelding 33, want voor het maken van het Alhambra was veel geld en vakmanschap nodig.
- b
 - 1 juist
 - 2 onjuist
 - 3 onjuist
 - 4 onjuist
 - 5 juist
- c B, C

5 Culturele invloed

- a rijst, suiker en aubergines
- b *Bijvoorbeeld:* Om water te scheppen uit de rivier voor de bevoeiing van akkers.
- c *Bijvoorbeeld:* Ja. Het boek gaat van de Moorse naar de christelijke vorst. Christelijke vorsten hielpen mee aan de verspreiding van antieke kennis in de rest van Europa.

5 Tijdvak en begrippen

1

A, F, B, E, D, C

2

1 3C, 2 3A, 3 3D, 4 3B

3

a 3A (*bijvoorbeeld:*) want door de politieke verdeeldheid in de 9e en 10e eeuw konden Vikingen gemakkelijker hun invallen en rooftochten uitvoeren.

b 3A (*bijvoorbeeld:*) want door de stijgbeugels konden ridders zich beter wapenen en beter vechten. Edelen met ridders in dienst werden sterker en konden zich zelfstandiger gedragen ten op zicht van hun leenheer.

c 3B (*bijvoorbeeld:*) want het klooster versterkte de rol van het christendom in het leven van mensen op en om het domein van het klooster.

3C (*bijvoorbeeld:*) want de Abdij had een domein met horigen.

4

Bijvoorbeeld: Ja / Nee. Mijn vraag is (gedeeltelijk) beantwoord in paragrafen ... en ...

5 Test jezelf

5.1 Leenheren en leenmannen

1

K A Z L E E N H E E R Q W E R T Y
 L M I D D E L E E U W E N A S O B
 M V R I D D E R P E R F E L I J K S
 O C L E E N S T E L S E L A S D F
 P I G R A A F O T L E E N M A N B
 Q H O G E Z A G L K J H G F D S A

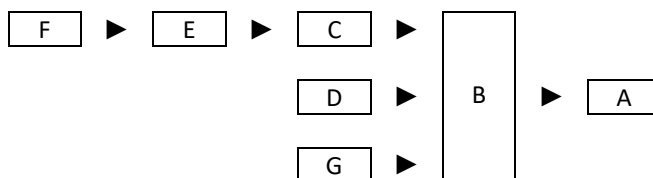
2

a 1 500-1000

2 500-1500

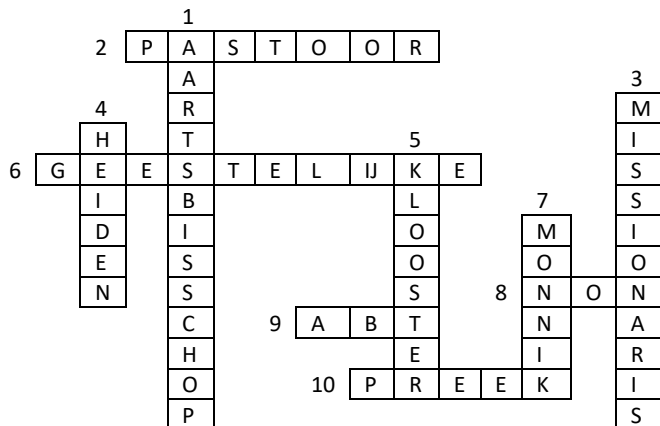
b A, E

3

5.2 Europa wordt christelijk

4

5

A, D

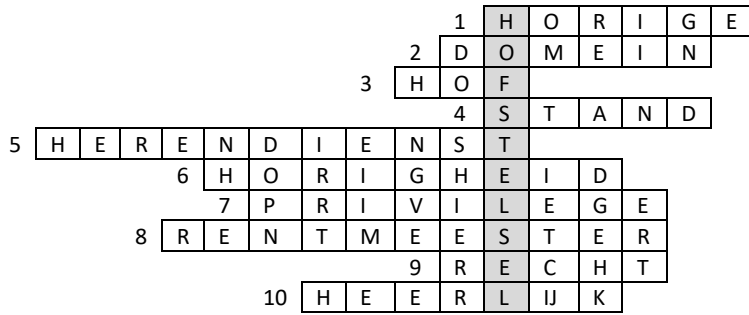
6

1 gevolg

2 gevolg

5.3 Machtige heren, halfvrije boeren

7

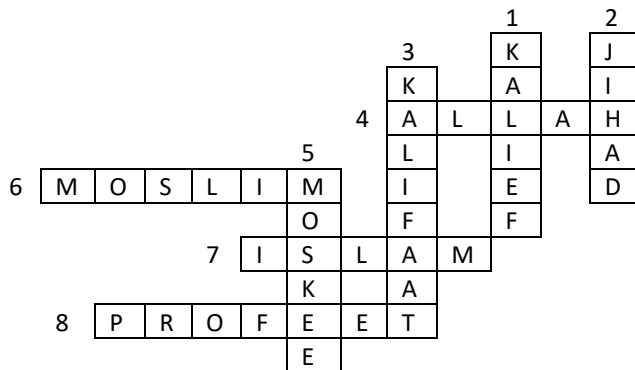

8

- a 1 landbouw-, weinig, weinig
2 rechten, plichten
3 Geestelijken, edelen, rechten
4 voordeel, nadeel
- b A, B
- c *Bijvoorbeeld:* Edelen gaven kloosters schenkingen. Geestelijken gaven edelen advies.

5.4 De opkomst van de islam

9

10

E, C, D, A, B

11

- 1 Mohammed, Koran
2 de islam
3 Arabisch, Arabisch
4 landbouwstedelijke
5 wetenschap, klassieke oudheid
6 joden, christenen

5.5 Moors Spanje

12

										1	
										G	
										E	
	2									Z	
	E										
3	M	O	O	R	4	S	U	L	T	A	N
	I									N	
5	R	E	C	O	N	Q	U	I	S	T	A

13

1 de 8^e eeuw

2 756

3 801

4 1000, 1492

14

A, B, D, G

15 **Kenmerkende aspecten**

1 3C (*bijvoorbeeld:*) want boeren geven landbouwproducten aan een heer.

2 3B (*bijvoorbeeld:*) want een man wordt door geestelijken gedoopt.

5 Herhaling

5.1 Leenheren en leenmannen

1

- 1 koning
- 2 veroveringen
- 3 keizer

2 B, C, F

3

- a** *Bijvoorbeeld:* zwakke koningen
- b** *Bijvoorbeeld:* meer politieke verdeeldheid

4

- a** (1) de politieke verdeeldheid, (2) rovers en (3) de invallen van de Vikingen
- b** *Bijvoorbeeld:* Door de onveiligheid gingen edelen hiermee zorgen voor veiligheid.

5

- 1 monniken en ridders, soldaten
- 2 middeleeuwen, edelen

5.2 Europa wordt christelijk

6

- 1 onjuist
- 2 juist
- 3 juist

7

Bijvoorbeeld: Deze geestelijken gaven leiding aan het religieuze leven waardoor het christendom belangrijker werd in het leven van de mensen.

8

- a** Ze kregen steun van vorsten.
- b** Een vorst die zijn onderdanen dwong christen te worden, kreeg steun van de geestelijken. Die zeiden tegen onderdanen dat ze hun vorst moesten gehoorzamen.

9

Bijvoorbeeld: Zo maakte de kerk de overgang naar het christendom gemakkelijker.

10

A, B

5.3 Machtige heren, halfvrije boeren

11

a zekerheid en bescherming

b *Bijvoorbeeld:* Wel: hun eigen boerderij onderhouden. Niet: het domein verlaten zonder toestemming.

12

B, C

13

a 1 stand

2 boeren

3 privileges

b Door de rechten werden edelen en geestelijken machtig en rijk. Door de rechten bleven boeren machteloos en arm.

14

1 grond

2 advies

15

Bijvoorbeeld: Er was weinig handel. Er waren weinig steden en deze waren klein. De meeste mensen waren boer op een domein.

5.4 De opkomst van de islam

16

1 Allah, profeet

2 islam

3 islamitische, 622, Mekka, Medina

4 politiek, geestelijk, staat

5 Koran

17

a De innerlijke strijd om een goed moslim te zijn en de strijd om de islam te verdedigen.

b De plicht van moslims om hun godsdienst te verspreiden, zo nodig met geweld.

c A, C

18

1 C

2 C

3 E

4 P

5 C

6 S

19

- a** 1 *Bijvoorbeeld:* vertalen, bewaren en bestuderen van boeken in het Huis der Wijsheid in Bagdad
- 2 Veel kennis uit de klassieke oudheid bleef bewaard.
- b** koepels en minaretten

5.5 Moors Spanje

20

- a** B, A, C, E, D
- b** 1 emir, sultan
- 2 gezant

21

- 1 *Bijvoorbeeld:* Er waren steden met nijverheid en handel en er was rijkdom.
- 2 *Bijvoorbeeld:* Christenen, joden en moslims leefden er samen. Meestal was er tolerantie.
- 3 *Bijvoorbeeld:* Er was een ontwikkelde cultuur en daarmee ging het heel goed.

22

Bijvoorbeeld: Toen christelijke vorsten Moorse bibliotheken in handen kregen, werden boeken van antieke Griekse en van Arabische schrijvers in het Latijn vertaald en werd veel kennis uit de antieke en Arabische wereld in de rest van Europa verspreid.

5 Verdieping

5.1 Leenheren en leenmannen

1

- a *Bijvoorbeeld:* De paus wilde Karel aan zich binden. Er was in 800 geen echte keizer in Constantinopel.
- b *Bijvoorbeeld:* Het Byzantijnse rijk had al veel vijanden.

5.2 Europa wordt christelijk

2

- a *Bijvoorbeeld:* In de 6e eeuw konden in Frankrijk steeds minder mensen lezen en schrijven. Minder mensen schreven mooie boeken.
- b *Bijvoorbeeld:* Dit klopt. De brief uit 829 laat zien dat kloosters toen boeken bewaarden en elkaar leenden om te kopiëren.
- c *Bijvoorbeeld:* Beide bronnen zijn bruikbaar. Bron 23 gaat over de cultuur in Frankrijk die in de 6e minder ontwikkeld werd. Bron 24 laat zien hoe monniken kennis uit de oudheid bewaarden.
- d *Bijvoorbeeld:* Bron 23 vind ik niet betrouwbaar, nogal subjectief, emotioneel, misschien overdreven. Bron 24 vind ik erg betrouwbaar, want het is een zakelijke brief, meer objectief.

5.3 Machtige heren, halfvrije boeren

3

- a *Bijvoorbeeld:* Nee, er waren ook gespecialiseerde ambachtslieden op het domein.
- b *Bijvoorbeeld:* Nee, er woonden ook vrije mensen op het domein.

4

Bijvoorbeeld: Ja, een goed beeld. De strip is gebaseerd op een bron uit 800, waarin de levering van kippen en eieren aan de rentmeester beschreven is. In het eerste gesprek wordt de halve vrijheid van horigen goed duidelijk. Met het koekje is goed beschreven dat Bodo dingen denkt en doet die horen bij een heidens geloof over vruchtbaarheid. Mooi is ook dat de monnik hier bezwaar tegen maakt. Ook goed is dat de monnik oproept voor een herendienst voor de abdij.

5.4 De opkomst van de islam

5

- a oorlogen tegen ongelovigen die in het belang van de islam waren
- b vrede in het binnenland en inkomsten
- c *Bijvoorbeeld:* De islam was erg belangrijk omdat deze werd gebruikt om oorlogen goed te praten en vorsten af te zetten.
Maar inkomsten en binnenlandse vrede waren ook motieven om oorlog te voeren.

6

- a** godsdienst, voedseltekort, verlangen naar buit
- b** *Bijvoorbeeld:* Ze waren beweeglijk en systematisch. Ze namen facetten van de Romeinse strategie over. Op strategisch belangrijke punten zetten ze kampen op. Soldaten kregen een goed soldij. Ze gebruikten kamelen die veel aankonden in de woestijn en paarden van vijanden schrik aanjoegen.

5.5 Moors Spanje

7

Bijvoorbeeld: de heilige gedrevenheid van de moslims, de conflicten tussen Spaanse edelen en de directe overgave van de Spaanse horigen